

D.A. Cruse: *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press. 1986. 310 s.

Lexical Semantics lægger et strukturelt og kontekstuelts perspektiv på ordbetydning. Hovedvægten er lagt på beskrivelsen af de paradigmatiske betydningsrelationer, som f.eks. synonymi, hyponymi og antonymi, der kan konstateres mellem et naturligt sprogs leksikalske enheder.

Bogen falder i to dele. Den første tredjedel af bogen benytter Cruse til at præsentere sin tilgang til leksikalsk semantik og til at introducere begreber, han anvender bogen igennem. Den resterende del af bogen omhandler forskellige typer af paradigmatiske betydningsrelationer mellem leksikalske enheder.

Det teoretiske udgangspunkt for Cruses kontekstuelle tilgang ("contextual approach") til leksikalsk semantik er, at et ords betydning fuldt ud afspejles i de *semantiske acceptabilitetsrelationer*, ordet indgår med alle potentielle kontekster. Cruses tilgang tager med andre ord for givet, at det for ethvert ord i kontekst kan afgøres, om denne enhed (ordet i sin kontekst) er enten semantisk acceptabel eller semantisk uacceptabel (Cruse anvender betegnelserne "normal" og "abnormal"). Et ords brug i en bestemt kontekst betragtes som en acceptabilitetsrelation mellem ordet og den kontekst, ordet indgår i. Et ords fulde betydning, som Cruse betegner som ordets kontekstuelle relationer ("contextual relations"), udgøres af summen af alle acceptabilitetsdomme i alle tænkelige kontekster eller, som Cruse også udtrykker det: "(...) a pattern of affinities and disaffinities with all the other words in the language with which it is capable of contrasting semantic relations in grammatical contexts" (p.16). Cruses tilgang hviler således i høj grad på begreberne *acceptabilitet* ("normality") og *kontekst*. Acceptabilitetsdommene afsiges af den indfødte sprogbruger på grundlag af dennes intuitive viden om sproget. Cruse skitserer principper for hensigtsmæssig udnyttelse af data baseret på intuition. Konteksten er væsentlig for acceptabilitetsdommenes plausibilitet. Af forskellige grunde mener Cruse ikke, at det er hensigtsmæssigt at bede sprogbrugere udtale sig om betydning af

isolerede ord. Den kontekst som sprogbrugerens intuition koncentrerer om bør være af et omfang på mindst en sætning. Cruse begrænser konteksten til kun at omfatte den lingvistiske kontekst.

Cruses projekt er således at gøre rede for ordbetydning ved - med udgangspunkt i sprogbrugerens acceptabilitetsdomme af sætninger der indeholder analyseordet - at afdække de paradigmatiske betydningsrelationer, som ordet indgår med andre ord. I forbindelse med en sådan analyse vil den del af et ords betydning, som kan tilskrives grammatiske forhold være at betragte som 'støj'. Cruse har m.a.o. brug for at kunne neutralisere grammatiske påvirkninger af ordbetydning. Til dette formål skelner Cruse mellem sproglige elementer tilhørende en lukket mængde (grammatiske elementer) og elementer tilhørende en åben mængde (leksikalske elementer). Cruses tommelfingerregel (som forfines yderligere) m.h.t. at afgøre om en afvigelse ("deviance") er af semantisk eller grammatisk karakter er følgende: hvis den afvigende (d.v.s. semantisk uacceptable) sætning kan 'rettes op' ved at udskifte ét eller flere elementer fra den lukkede mængde er afvigelsen grammatisk. Hvis sætningen derimod kan 'udbedres' ved at udskifte et eller flere elementer fra den åbne mængde, er afvigelsen semantisk.

Cruse afgrænser og karakteriserer begrebet 'leksikalsk enhed', som er den enhed, der er genstand for hans undersøgelser. I den syntagmatiske afgrænsning skal den leksikalske enhed opfylde to kriterier, nemlig: 1) udgøre mindst én semantisk konstituent og 2) bestå af mindst ét ord. Definitionen forfines og understøttes dels af Cruses definition af ordet som lingvistisk enhed og dels af tests til at identificere *semantiske konstituent*er. Cruse eksemplificerer på følgende vis. Præfixet *dis-* i *disobey* er ikke en leksikalsk enhed, idet det kun opfylder det ene af de to kriterier. Ifølge Cruses definitioner er *dis-* en semantisk konstituent, men opfylder ikke kriterierne for at udgøre et ord. Ordet *pulled* i udtrykket "Arthur pulled a fast one" er ikke en leksikalsk enhed. *Pulled* har status af ord, men er ikke en semantisk konstituent. Cruse diskuterer i samme forbindelse de mere problematiske tilfælde som f.eks. onomatopoetika, idiomatiske udtryk og såkaldt 'døde' metaforer.

I forbindelse med den paradigmatiske afgrænsning leverer Cruse et interessant bidrag til den klassiske og meget væsentlige diskussion af, hvorvidt ord kan siges at have en *kernebetydning*. Cruses udgangspunkt er, at et ords betydning i en given kontekst *princi-*

pielt er forskellig fra det samme ords betydning i alle andre kontekster. Cruse modificerer sit principielle standpunkt på to måder. For det første fastslår han, at i en given kontekst er visse fortolkninger af et ords betydning klart mere sandsynlige end andre. For det andet indfører han begrebet *establishment of senses*, som er udtryk for den position, at selv uden for kontekst vil ord have mindst én relativt stabil betydning. Der er imidlertid ingen tvivl om, at Cruse tillægger konteksten stor betydning. Han nævner to måder, hvorpå konteksten påvirker et ords betydning. Forskellige kontekster kan påvirke ét bestemt betydningsindhold ("sense") på et utal af forskellige måder, idet hver enkelt kontekst kan undertrykke visse af ordets semantiske træk og fremhæve andre. Denne påvirkning af ords betydning betegner Cruse *sense modulation*. Han giver eksempler på "sense modulation" og forklarer disse med h.h.v. undertrykkelse og fremhævning af semantiske træk af typerne "expected", "possible" og "unexpected". Den anden form for kontekstuel indflydelse på ordbetydning - *contextual selection* - udgøres af kontekstens disambiguering af en ordform ("word form"), hvortil der er knyttet flere separate betydninger ("senses"). Efter at have skitseret de to former for kontekstuel indflydelse på ordbetydning, koncentrerer Cruse sig om disambigueringsproblematikken ("contextual selection"). Hans ærinde er i den forbindelse at understrege vanskeligheden i at afgøre, hvorvidt et ord rent faktisk *har* to eller flere klart forskellige betydninger ("senses") eller om der blot er tale om "modulation" af samme betydning. Han diskuterer forskellige tests til at afgøre spørgsmålet. En af testtyperne består i at skabe kontekster, der aktiverer mere end én af et ords betydninger, som f.eks. "John and his driving licence expired last Thursday". I følge Cruse er sætningen uacceptable ("odd"), hvilket for ham beviser, at ordet *expire* har to klart forskellige betydninger.

I sin behandling af taksonomiske hierarkier problematiserer Cruse den intuitive opfattelse, at en taksonomis konstituerende betydningsrelationer er hyponymi (i det vertikale plan) og inkompatibilitet (i det horisontale plan). Cruse foreslår test-rammen "An X is a kind/type of Y" til at identificere taksonomirelationer (som han opfatter som en underkategori af hyponomirelationer) mellem leksikalske enheder. I sin diskussion af taksonomier behandler Cruse adskillige interessante temaer, herunder bl.a. "natural kinds", "nominal kinds", leksikalske 'huller' i begrebssystemer samt prototypisk betydning.

Taksonomi er en struktur, som især finder anvendelse i forbindelse med zoologers og botanikers klassifikation af dyr og planter. Selvom visse delområder af naturlige sprogs leksikon synes at kunne beskrives ud fra taksonomiske struktureringsprincipper, bør man være opmærksom på, at taksonomier ikke kan have samme status indenfor h.h.v. biologien og leksikologien. Indenfor biologien er der en relativt høj grad af konsensus m.h.t., hvilke klassifikationskriterier, der bør lægges til grund for taksonomier. Leksikalske klassifikationskriterier, derimod, er i højere grad afhængige af det formål en taksonomi skal tjene. Et bestemt delområde af leksikon vil således kunne klassificeres på flere måder, afhængigt af hvilke semantiske træk der stilles i fokus.

Kapitlet om meronomier behandler del/helhed-relationer mellem leksikalske enheder. Cruse beskriver først de centrale karakteristika ved meronomi og betragter opdelingen af den menneskelige krop i dele som prototypen for alle del/helhed-hierarkier. Der er tale om en meronomirelation mellem to ord, når de pågældende ords indsættelse i følgende testramme resulterer i en semantisk acceptabel sætning: "The parts of a Y includes the X/Xs, the Z/Zs, etc.". Der er således tale om meronomirelationer mellem h.h.v. *door:handle* og *door:lock*, fordi disse fungerer semantisk i testrammen ("The parts of a door include the handle, the lock ..."). Cruse behandler senere de mange typer af tilfælde, som umiddelbart minder om meronomi, men som ikke er det. Der er således ifølge Cruse *ikke* tale om ægte meronomi mellem ordene *maturity* og *self-control*, fordi disse resulterer i en semantisk uacceptabel sætning, når de indsættes i testrammen.

Mens taksonomier og meronomier er forgrenende hierarkier ("branching hierarchies"), så er *kæder* og *spiraler* ("chains" og "helices") eksempler på hierarkiske leksikalske konfigurationer, som ikke forgrener sig. Der er m.a.o. tale om *serielle strukturer*. En leksikalsk *kædestruktur* er et antal leksikalske enheder, der i kraft af deres betydning entydigt kan ordnes serielt. Et af Cruses eksempler er kæden *mound, hillock, hill, mountain* (kæde 1). En af Cruses gode iagttagelser i denne forbindelse er, at der er forskel på kæde 1 og flg. række af ord, som Cruse *ikke* opfatter som en ægte kædestruktur: *mouse, dog, horse, elephant* (kæde 2). Cruses argument er, at struktureringsprincippet (i dette tilfælde dimensionen 'størrelse') så at sige skal være indbygget i den betydning, ordene har i kraft af deres placering i pågældende sprogsystem og ikke blot afspejle vor encyk-

lopædiske viden. Mens kædestrukturen er indbygget i den sproglige betydning ("sense") af ordene i kæde 1, er dette ikke tilfældet i kæde 2. Dette argumenterer Cruse for ved at gøre opmærksom på, at "it's a moutain" implicerer "it's bigger than a hill", mens "it's an elephant" *ikke* implicerer "it's bigger than a horse". Det ligger m.a.o. ikke i sprogsystemet, at en *elephant* er større end en *horse*. Når vi alligevel som regel tænker i størrelsesforhold, idet vi hører eller benytter de to ord, så skyldes det vor viden om disses ords almindelige referencer. *Spiralstrukturer* har det til fælles med kædestrukturer, at man kan udpege et første og et sidste element i mængden af elementer. Til forskel fra kædestrukturen 'bider' spiralen tilsyneladende sig selv i halen og udgør dermed en cyklisk struktur. Som eksempel på en leksikalsk spiralstruktur nævner Cruse betegnelserne for ugedagene.

Semantisk kontrast ("opposition") mellem to leksikalske enheder anser Cruse for at være den mest fundamentale leksikalske relationstype. Semantisk kontrast bør imidlertid betragtes som et overbegreb, idet mange forskellige betydningrelationer kan rubriceres under denne overskrift. Cruse udvælger og beskriver de mest basale typer af kontrast, herunder komplementaritet, antonymi og retningskontrast. *Komplementaritet* og *antonymi* er begge eksempler på relationer mellem to leksikalske enheder, der opdeler et begrebsområde i to dele. Til forskel fra komplementære ord ("complementaries"), som er udtryk for en *udtømmende* opdeling af pågældende begrebsområde, så er det karakteristisk for antonymier, at der resterer en 'gråzone' som ikke rigtigt kan tilskrives hverken det ene eller det andet af de to ord. Mens ordparrene *true:false* og *open:shut* er af 'enten-eller'-typen og således er komplementære ord, så er *long:short* og *hot:cold* af typen 'mere eller mindre' og således eksempler på antonymier. Den tredje basale type af leksikalsk kontrast er *retningskontrast* ("directional opposition"). Denne betydningssrelation illustreres bedst ved ordpar, der udtrykker bevægelse, således at A's betydning udtrykker en bevægelse i modsat retning af bevægelsen i betydningen af B. Dette gælder f.eks. for ordparrene *ascend:descend* og *rise:fall*. Cruse understreger imidlertid, at der kun findes relativt få eksempler på rent rumlig bevægelse. I sin videre fremstilling tillægger Cruse derfor begrebet 'retningskontrast' en mere abstrakt og udvidet betydning og medtager ordpar som bl.a. *pack:unpack*, *mount:dismount* og *cover:uncover* i samme kategori.

I sin diskussion af *synonymi*, som nok er den betydningsrelation, lingvister har beskæftiget sig mest med, skelner Cruse mellem absolut synonymi, kognitiv synonymi og plesionymi. Cruse betragter synonymi som et *graduært fenomen* og forestiller sig en akse, hvis lukkede ende udgøres af *absolut synonymi* og hvis åbne ende illustrerer dels den faldende grad af synonymi og dels det faktum, at man ikke kan udpege grænsen for synonymi og non-synonymi. På synonymiaksen placerer Cruse *kognitiv synonymi* mellem absolut synonymi og *plesionymi*. I konsekvens af sin kontekstuelle tilgang opfatter Cruse to leksikalske enheder som værende absolut synonyme, hvis deres kontekstuelle relationer er identiske, d.v.s. hvis de har samme acceptabilitetsprofil i alle tænkelige kontekster. Med en sådan definition er det højst tvivlsomt, om absolut synonymi overhovedet eksisterer. Kognitiv synonymi definerer Cruse som følger: "X is a cognitive synonym of Y if (i) X and Y are syntactically identical and (ii) any grammatical declarative sentence S containing X has equivalent truth-conditions to another sentence S₁, which is identical to S except that X is replaced by Y." (p. 88). Som det fremgår af citatet, hviler definitionen af kognitiv synonymi på sandhedsbetingelser og bliver dermed en funktion af det sproglige tegns referent. Dette medfører, at ordpar som *violin-fiddle* og *father:daddy* er eksempler på kognitiv synonymi. Plesionymer adskiller sig fra kognitive synonymer på flere måder. Den væsentligste forskel er, at hvis et ord i en sætning udskiftes med sit plesionym så medfører dette, at sætningens sandhedsbetingelser ændrer sig. En anden måde at identificere plesionymi er ved at anvende testrammen "more exactly". Således er de to ord *execute* og *kill* plesionymer, idet sætningen "He was executed - murdered, more exactly" er acceptabel. Testrammen bliver *uacceptabel*, hvis man indsætter kognitive synonymymer: "He kicked the bucket - or, more exactly, he died". Hvis testrammen anvendes på to ord, der er semantisk meget forskellige og dermed meget lidt synonyme - bliver resultatet ligeledes en *uacceptabel* sætning: "My father's a policeman - or, more exactly, a butcher".

Lexical Semantics har sin svaghed på teorisisiden og sin styrke på empirisisiden. Bogen er - som Cruse selv påpeger - mere deskriptiv end forklarende og teoribyggende, og den anvendte metode placerer sig - stadig med Cruses egne ord - et sted midt imellem det rent anekdotiske og det formelt teoretiske.

Cruses ærinde er tydeligvis at beskrive forskellige paradigmatiske betydningsrelationer mellem leksikalske enheder, og det gør han

godt. Bogen gør derimod mindre overbevisende rede for sammenhængen mellem på den ene side de betydningsrelationer, et ord indgår i, og på den anden side selve ordets betydning. Det hedder at "(...) every aspect of the meaning of a word is *reflected* in a characteristic pattern of semantic normality (and abnormality) in grammatically appropriate contexts." (s. 15 - mine fremhævninger). Som det fremgår af citatet er et ords betydning *ikke identisk med* ordets betydningsrelationer til andre ord. Betydningsrelationerne er så at sige kun et symptom på noget andet, nemlig selve ordets betydning. Cruse har kun få og halvhjertede bud på, hvad selve betydningen er, hvad der karakteriserer den, og hvordan den kan beskrives. Man finder f.eks. ikke nogen systematisk diskussion af så fundamentale begreber som "sense" og "reference", selvom begge aspekter af betydning indgår i Cruses fremstilling. Gennem det meste af bogen fokuseres der på sproglig betydning ("sense"), men specielt i behandlingen af synonymi spiller referentiel betydning en fremtrædende rolle, uden at dette skift kommenteres.

Cruse er tilsyneladende ligeledes i en teoretisk uafklaret situation m.h.t. anvendelsen af komponentielle semantiske principper. På den ene side forkaster han teoretisk den komponentielle semantik, og på den anden side finder han det uundgåeligt at operere med betydningskomponenter. Han undgår bevidst betegnelserne "semantic features" og "semantic components" men vælger i stedet betegnelsen "semantic traits". Cruses usikkerhed m.h.t. komponentiel semantik resulterer i en mangel på karakteristik af hans "semantic traits", som han nøjedes med at definere negativt ("No claim is made, therefore, that they [the semantic traits] are primitive, functionally discrete, universal, or drawn from a finite inventory; nor is it assumed that the meaning of any word can be exhaustively characterised by any finite set of them" (p. 22, note 17). Konsekvensen af denne teoretiske usikkerhed er, at Cruse anvender betydningskomponenter, uden at læseren ved, hvilken status disse har.

På trods af at kontekstbegrebet spiller en helt central rolle i Cruses tilgang til leksikalisk semantik, gøres dette kun i meget begrænset omfang til genstand for diskussion. Man savner f.eks. en mere dybtgående diskussion af argumenterne for og konsekvenserne af Cruses afgrænsning af kontekstbegrebet til kun at omfatte den lingvistiske kontekst. Hans argumenter for og teoretiske diskussion i forbindelse med at udelukke den situationelle kontekst begrænser sig stort set til følgende: "(...) first, the relation between a lexical item

and extra-linguistic contexts is often crucially mediated by the purely linguistic contexts (...); second, any aspect of an extra-linguistic context can in principle be mirrored linguistically; and, third, linguistic context is more easily controlled and manipulated." (p. 1). Man kunne have ønsket sig en eksplicitering af for det første, hvordan den rent lingvistiske kontekst fungerer som mellemled mellem en leksikalisk enhed og den ikke-sproglige kontekst, den indgår i, og for det andet, hvordan den ikke-sproglige kontekst er afspejlet i sproget. Man kunne fristes til at tro, at det er det tredje argument, der har vejret tungest i udelukkelsen af den situationelle kontekst.

Bogens styrke er som nævnt dens grundige empiriske behandling af leksikalske betydningsrelationer. *Lexical Semantics* repræsenterer et stort og grundigt stykke arbejde m.h.t. beskrivelse og systematisering af leksikalske betydningsrelationer. Bogen indeholder endvidere et væld af gode iagttagelser og eksempler, der fungerer meget overbevisende i forhold til Cruises kategoriseringer af relationer. En af bogens store kvaliteter er dens opstilling af tests til identifikation af betydningsrelationer. Disse tests virker gennemtænkte og ser ud til at fungere i et konkret analysearbejde.